

Jose Antonio Loidi Bizkarrondoren jaiotza- mendeurrena

Irunen, 2016ko ekainaren 17an.

Sarrera

TOLEDO LEZETA, Ana M.

Euskaltzaindiko Literatura Ikerketako batzordeburua

Aurten ehun urte beteko zituen aitzakiaz, Jose Antonio Loidi gogoratzeko bildu gara. Oroitzeko, bai; izan ere, Jose Saramagok esan bezala, “Somos la memoria que tenemos y la responsabilidad que asumimos, sin memoria no existimos” (*Cuadernos de Lanzarote*) edo, gertukoagoa dugun Joseba Sarrionandiak zioenez, “Denbora pasatua ez da denbora galdua,/ memoria afektiboaren bidez gogoratzen da./ Atzo, bihar, gaur ere: ihesi doan kea zara,/ baina baduzu gero bat gaurdanik”. (*Kantuz 1965-2015*)

Loidiren denbora ere ez da denbora galdua, ezta ihesi doan kea ere. Gaur memoria afektiboaren bidez gogoratzera etorri gara. Memoria afektibo horren eraginpean zabaldu genuen gaurko batzarrerako deia, egon bazegoelako zer gogoratu, herrigintzan hartutako zereginetatik beraietatik hasita.

Herrigintzan egindako ekarriez jarduteko ezinbesteko genuen Luis de Uranzu Kultur Taldearekin harremanetan jartzea. Hain lotura estua izan zuten! Bete-betean errotu baitzen Bidasoaldean errenteriarra! Lankidetzan sortu zuen Loidiren kume bat dugu Uranzu Kultur Taldea, zalantzarik gabe.

Eskerrik beroenak, beraz, Uranzu Kultur Taldeari eta Irungo Udalarai Euskaltzaindiaren Literatura Ikerketa Batzordearekin batera gaurko jardunaldia antolatzeagatik. Eta, beren-beregi, eskerrak Iñaki Garrido historialariari. Uranzu Kultur Taldeko kide, aparteko hizlaria izan dugu “Jose Antonio Loidi Bizkarrondo eta Irunen utzi digun ondarea” gaia lantzeko.

Honela bada, Loidik herrigintzan ereindako haziak bizirik dirauela ondorioztatu behar. Gero bat izan du: batetik, beste irundar batzuekin batera munduratutako kumeak, Uranzu Kultur Taldeak, lanean jarraitzen du; bestetik, Garrido historialariak, Irunen utzi zuen ondareari buruzko xehetasunak azaldu dizkigu. Ondarea, betiere, sortu eta besterenganatzen den zerbait da. Transmititzen denak, jakina,

iragana gainditzen du.

Bidasoaldeari lotuta dauden kume hauez gain, Bidasoaldearen mugetatik kanpo ere, hainbat aldizkarik jaso zituzten Loidik jorratutako testu-mota desberdinak. Han-hemenka lankide fina izateaz gainera, fikzioari lekua irekiz, kontakizun bat osatu zuen. Kume berri berria, euskarazko idazketak ordu arte erabili gabeko moldekoa. *Amabost egun Urgaiñen* (1955) euskaraz ondutako lehen polizia eleberria da. Txomin, Urgaingo “zulogilea”, lurperatzailea, Erriburu jaunaren etxera abiatzen da ezustean aurkitu duenaren berri ematera: duela urte batzuk hildako Egurmendiko gaztearen emazteak tiro baten koska dauka kopetan. Etxekoandreak, Maritxuk, herriko sendagilea jakinaren gainean jarri eta, zer egin dezaketen galdetzean, “Poliziei salatu” (1968, 26) erantzuna jasotzen du.

Aurreko mendeko berrogeita hamar urteetan, diktadura frankista indar bete-betean, arazoaren konponketa poliziaren esku uztea ez zatekeen oso sinesgarri euskarazko kontakizun batean. Errepresiopean bizi, giza eskubideak zapalduta izan eta etxeko hizkuntza duten euskara erabiltzea debekatuta daukaten Urgain bezalako herrixka bateko bizilagunak poliziarengana jo, zertarako eta, kopetan tiro baten aztarna duen bati gertatutakoa argitzea polizia arrotz horri eskatzeko?

Egoera soziologiko horretan, sinesgarriago zen irtenbidea nagusitzen da. Maritxuk, senarraren adiskide zen “lapur ta eraille billa jarduten” den bat aukeratzeko, ikerlari bat, detektibe bat: Martin Garaidi.

Detektibeez hornitzen diren kontakizunen zale eta azterlari den Javi Cillero doktoreak “Martin Garaidiren fitxa: euskal detektibeen aitonaren atzetik” izenburuzat duen hitzaldia bidali digu. Izenburuan bertan aitonzat hartu badu, ondorengoak izan dituen seinale. Dirudienez, hazi emankorra erein zuen Loidik Martin Garaidirekin. Bere oraina gaindituz, geroa ere izatea lortu zuen kumea.

Etortzerik izan ez duen Cillero jaunari eskertu behar diogu Martin Garaidiren fitxa hau igorri izana, baita LIBeko idazkari dugun Iratxe Retolaza andreari ere, gu guztioi helarazi izana.

Polizia eleberriaren barrutia oso zabala da. Polizia eleberrietako detektibeak ere ez dira denak tankera berekoak. *Amabost egun Urgaiñ*’eneko honela aurkezten digute:

Sartu zana gizon gazte bat zan. Or hogeitau hamabost urte edo zituena. Ondo jantzia, sendoa, arpegi-zabal, alai. Beti irriparez; alde guzietan alai-tasun-jario zebillena... Bere lanetan berriz, gauzarik naspillatuenak ere argitzen zekiena. Azkarra benetan! (30)

Polizia nobeletan aditua den Miel Anjel Elustondo jaunari eskerrik beroenak, “Bederatzi koplak, hamahiru, *Hamabost egun Urgainen* (Jose Antonio Loidiren lehen polizia nobela beltzaren ekarriaren gainean)” izenburupera bildu duen hitzaldia-rekin, heterogeneoa den polizia eleberriaren erresuman kokatzeagatik Loidirena.

Eta, azkenik, eskerrak zuei ere, gure deialdiari erantzunez ekitaldi honetara etortzeagatik. Izan, oroimenari esker gara. Oroimenak batu gaitu gaurko jardunaldian: Jose Antonio Loidi eta honen kumeak oroimenean gordetzeak. Guztiok memoria afektiboaren bidez gogoratzeak bildu gaitu. Iragana ez da desagertu ihesi doan kean. Loidi eta bere kumeak oroitu ditugu, denbora pasatua denbora galdu bihurtzeari hesiak jarritz. Gaurtik aurrera ere, gero bat izaten jarrai dezaten. Hala izan bedi.